

УДК 330.3421.2

Т.Г. КУЧЕРУК, к.е.н., проф., Науково-дослідний економічний інститут
(м. Київ)

ІНСТИТУЦІЙНО-ФІНАНСОВІ МОЖЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Досліджено інституційно-фінансові можливості забезпечення інвестиційно-інноваційного регіонального розвитку, визначено завдання інноваційного контролінгу в розрізі фаз інвестиційного процесу.

Institutional and financial opportunities for investment and innovation regional development provision are investigated, the tasks of innovation controlling system in the different stages of investment process are determined.

Ключові слова: інституційно-фінансові можливості, регіональний розвиток, інноваційний контролінг, інвестиційний процес.

Вступ. Аналіз регіональних процесів економічної глобалізації, які детермінуються інституціональними принципами на регулятивних ознаках міжнародної фінансової інтеграції свідчить про зростання самодостатності окремих структурних ланок глобальної економічної системи і девальвації на цій основі стандартної уніфікованості відповідних процесів. Втрачається системна якість глобалізації, уніфікованість її функціональних структур. На цьому підґрунті глобальна економіка набуває ознак дисипативності - системної розпорошеності. Така економіка перестає бути пірамідально ієрархічною [1, с.6]. В цих умовах інтеграція України в світовий фінансовий простір є важливою для підвищення конкурентоспроможності національної економіки, міжрегіональних утворень та окремих регіонів. Адже саме ці процеси дають змогу підсилити конкурентоспроможність економіки регіонів країни, сприятимуть розвитку регіональних інноваційних банків, адекватних потребам суб'єктів господарювання національної економіки, а також новим умовам діяльності світових ринків капіталу.

Проте, особливого значення набуває не тільки аналіз та вивчення інструментів фінансового ринку за умов, що сформувалися внаслідок світових тенденцій, а й порівняння таких інструментів з метою вибору більш ефективних та гнучких, враховуючи ті чи інші відмінності регіонів, країн та світу. Така необхідність зумовила появу низки досліджень, присвячених проблемам та інструментам довгострокового фінансування інвестиційно-інноваційного регіонального розвитку. Зокрема, треба виділити наукові праці таких економістів, як О. Буклемішев, В.

Геєць, А. Гриценко, В. Дементьев, В. Кваснюк, А. Клепиков, А. Ковалишин, А. Кредисов, І. Лютий, П. Михайлов, О. Мінєєв, В. Новицький, О. Хмиз, О. Чмир, І. Чугунов, А. Чухно, О. Яременко та інші. Складність визначення форм фінансової регіоналізації обумовлює потребу подальшого розгляду взаємозалежності фінансової інтеграції та інвестиційно-інноваційного регіонального розвитку.

Постановка задачі. Метою даного дослідження є виявлення інституційно-фінансових можливостей забезпечення інвестиційно-інноваційного регіонального розвитку, аналіз інноваційного контролінгу в розрізі фаз інвестиційного процесу.

Результати. Сьогодні Україна залишається чи не єдиною країною у Східній Європі, яка не має належної системи державної фінансової підтримки експортної діяльності, і ця обставина негативно впливає на просування товарів і послуг українських підприємств на міжнародні ринки. Іноземні конкуренти мають беззаперечні переваги перед українськими експортерами з огляду на дешевші кредити, компенсовані державами, та захист від політичних і частково комерційних ризиків.

В Україні превалює здебільшого один напрям інноваційної активності суб'єктів господарювання — впровадження нових технічних засобів з метою розширення асортименту продукції. При цьому підприємства вважають другорядним створення високих технологій. Така розстановка пріоритетів негативно впливає на весь інноваційний процес, оскільки призводить до скорочення перспективних інноваційних напрацювань, падіння їх якості та рівня новизни, до деградації наявного науково-технічного потенціалу у промисловості України, а також втрати підприємствами самостійності у створенні нововведень [2, с.22].

Аналіз інвестиційно-інноваційного розвитку дає змогу побачити не лише проблемні сторони, а й відслідкувати позитивні тенденції, що зводяться до зростання обсягу фінансування інноваційної діяльності в промисловості за рахунок власних коштів вітчизняних інвесторів протягом 2007-2008 рр. в 6,5 рази при зменшенні власних коштів інвесторів іноземних держав в 2,8 рази (табл. 1). Це свідчить про посилення конкурентного тиску на внутрішньому і зовнішньому ринках, що поступово підштовхує підприємства до інноваційних та технологічних змін у регіональному масштабі.

На думку Є. Макаренко, ключовою на сьогоднішній день залишається проблема фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності такими структурами як Державна інноваційна компанія, Державний фонд фундаментальних досліджень, Український фонд підтримки підприємництва. Адже ці структури, вірніше, обсяги їхнього кредитування не задовольняють існуючий попит з боку суб'єктів інноваційного підприємництва на отримання фінансово-кредитної допомоги [4, с. 20].

В.Дементьев зауважує, що відсутність або обмеженість дії суспільних умов (соціальної влади), яка перетворює приватний інтерес індивіда (державного або регіонального агента) на інтерес соціальний, має наслідком той факт, що інтерес до максимізації суспільного доходу в індивідуальній поведінці (мотивація) державного агента може бути відсутнім або перебувати у «пригніченому» стані. Звідси перешкода для оптимального розподілу правомочностей у вигляді відсутності позитивної мотивації сторін (у цьому разі індивідів, що репрезентують державу або регіон) до його досягнення [5, с.42].

Таблиця 1 - Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності в промисловості

	2008 р					
	млн. грн	відсотків до загального обсягу	у % до 2000 р.	у % до 2005 р.	у % до 2006 р.	у % до 2007 р.
Усього, у т.ч. за рахунок	11994,2	100,0	682,6	208,5	194,7	110,8
державного бюджету	336,9	2,8	4375,3	1198,9	294,4	232,7
місцевих бюджетів	15,8	0,1	877,8	106,0	112,9	216,4
власних коштів						
коштів інвесторів	7264,0	60,6	519,1	144,0	139,4	91,1
вітчизняних	169,5	1,4	343,1	212,9	644,5	646,9
іноземних держав	115,4	1,0	86,7	73,1	65,5	35,9
інших джерел	4092,6	34,1	2468,4	961,4	662,6	174,1

Джерело: склав автор за: [3, с. 329].

Це спонукає до пошуку причин, які гальмують інвестиційно-інноваційний регіональний розвиток в Україні, а саме:

- відсутність регіональних механізмів комерціалізації результатів завершених науково-технічних розробок та їх передачі до сфери виробництва;
- відсутність системи стимулюючого інноваційного пільгового оподаткування, яка б поєднувала ланки «освіта — наука – виробництво»;
- високий економічний ризик залучення інвестицій до сфери високотехнологічного виробництва;
- слабкий розвиток малого та середнього інноваційного підприємництва як провідника інноваційного продукту до масового виробництва;
- відсутність регіональної інноваційної інфраструктури, яку мають утворювати технопарки і технополіси, інноваційні і технологічні центри, бізнес-інкубатори, а також консалтингові, лізингові, інформаційні, сервісні

підприємства, центри колективного користування унікальним науковим устаткуванням та приладами, сертифікаційні та маркетингові центри.

- відсутність сформованої інноваційної інфраструктури, яка б на основі залучення промислового, банківського і торговельного капіталу

Цікавим також є дослідження чинників, що зумовлюють невизначеність інституційного вибору стратегії збалансованого інвестиційно-інноваційного регіонального розвитку (табл.2).

Таблиця 2 - Чинники, що зумовлюють невизначеність інституційного вибору стратегії збалансованого інвестиційно-інноваційного регіонального розвитку

Зовнішнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> - стан економіки країни і ступінь її інтегрованості у світову економіку і міжнародні економічні інститути - обсяг інституційних інвестицій - характер інституційних бар'єрів - механізми виникнення інституційних інновацій - синергія фінансових ринків регіонів - диверсифікація джерел фінансування - пріоритети світового інноваційного розвитку - зовнішня економічна політика
Внутрішнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> - внутрішня інноваційна політика - вплив інноваційних інтересів на міжрегіональну спеціалізацію виробництва - ступінь впливу інституційних новаторів, зміни в поведінці суб'єктів господарювання - діючий порядок зміни інститутів, активи й інструменти змін - стратегії учасників інституційних змін, ступінь відповідності нового інституту соціально-культурному середовищу регіону - науково-методологічна бази формування регіональної інноваційної системи
Мотивація суб'єктів інституційних змін	<ul style="list-style-type: none"> - очікувані вигоди (зростаюча віддача) у процесі граничних інституційних змін - цінність (значущість) створюваних інститутів з погляду відповідності інноваційним інтересам суб'єктів господарювання - витрати на моніторинг і впровадження інновацій - легітимність впроваджуваних норм
Поінформованість про альтернативи інвестиційно-інноваційного регіонального розвитку	<ul style="list-style-type: none"> - доступність інформації про наявні альтернативи інвестиційно-інноваційного розвитку регіону - інформація про переваги впроваджуваних інновацій - рівень моніторингу про результати впровадження інновацій - ступінь конфліктності у процесі забезпечення інвестиційно-інноваційного регіонального розвитку - здібності адаптації інституційно-фінансових можливостей запровадження інновацій до існуючого інституційного середовища регіону - вектор інструментів довгострокового кредитування суб'єктів господарювання регіону

Джерело: склав автор за [6,7,8,9,10]

Втім, технологічні удосконалення та фінансові інновації призводять до посилення конкуренції між інститутами, що надають посередницькі послуги. Ці зміни сприяють поглибленню фінансової глобалізації. Саме глобалізація, разом з технічним прогресом, визначає більшість сучасних тенденцій у сфері регіональних фінансових послуг (табл. 3).

Таблиця 3 - Інституційні зміни у сфері регіональних фінансових послуг

Інституційні зміни	Характер інституційних змін
Фінансова інтеграція	Зростання обсягів міжнародної торгівлі викликало потребу в обслуговуючих фінансових потоках, сприяло зниженню торговельних та регуляторних бар'єрів між регіонами, тобто створило можливості для фінансової експансії. Остання забезпечується не лише зростанням взаємних фінансових потоків, а й через фізичну присутність фінансових установ-нерезидентів шляхом відкриття філій, дочірніх підприємств.
Консолідація фінансового бізнесу через злиття компаній	Зниження бар'єрів між сегментами фінансового ринку та універсалізація фінансового бізнесу, зниження вартості надання послуг, пошуку нових клієнтів (надання страхових, пенсійних продуктів у відділеннях банку), надання пакетів послуг (кредит під житло, відкриття карткового рахунку з одночасним медичним страхуванням та ін.).
Зміни у способах надання фінансових послуг, спричинені розвитком Інтернету та технологій бездротового зв'язку та зміни у структурі ринків фінансових послуг	На ринок приходять як нові типи фінансових посередників (компанії, що надають банківські та брокерські послуги в режимі реального часу; так звані агрегатори - компанії, що дають змогу споживачам порівнювати ціни на різні фінансові послуги), так і нефінансові підприємства (телекомунікаційні фірми й компанії, що розробляють програмне забезпечення, створюють мережі поширення та системи постачання послуг).
Поширення вертикально інтегрованих компаній, що надають фінансові послуги	Такі об'єднання досягають синергетичного ефекту за допомогою поєднання брендів, мереж поширення та виробництва фінансових послуг. Наприклад, компанії, асоційовані з Інтернет-порталами та провідні телекомунікаційні компанії розвивають стосунки стратегічного партнерства або встановлюють відносини перехресного володіння з провідними компаніями, що надають фінансові послуги, і банками
Консолідація та глобалізація систем торгівлі	Системи організованої торгівлі рухаються у напрямку використання електронних платформ, не прив'язаних до конкретного місця розташування. Саме ці чинники здійснюють тиск на традиційні фондові біржі, які відповідають на це злиттями та утворенням нових альянсів.

Джерело: склав автор за [11,12,13]

Процеси фінансової глобалізації зумовили також і значні зміни в інфраструктурі регіональних ринків капіталу. Найбільш відчутні відбулися у функціонуванні банківських установ. їх діяльність пов'язана з кредитними та депозитними операціями, поступово почало нівелюватися, натомість набула ваги

діяльність, пов'язана з продажем цінних паперів. Поява механізму сек'юритизації перш за все дала змогу банківським установам зменшити ризики здійснення своєї діяльності, таким чином банки почали виступати не як позичальники та кредитори, що беруть на себе ризики за виданими кредитами, а як сторона, яка обслуговує взаємодію між позичальником та кредитором.

Більше того, розширення спектра послуг фінансовими установами спонукали банки до пошуку нових ніш для отримання прибутку, поява яких стала можливою в результаті глобалізаційних процесів. Послуги з андеррайтингу корпоративних облігацій та акцій, управління активами, страхування стали новаціями у здійсненні банківської діяльності, що дало їм змогу на належному рівні конкурувати з іншими фінансовими установами [14, с. 54].

Такі інституційні зміни у сфері регіональних фінансових послуг передбачають, зокрема, забезпечення збалансованого регіонального розвитку всіх секторів фінансового ринку та поліпшення на цій основі трансмісійних механізмів, нівелювання дисбалансу в розвитку окремих сегментів реального сектору економіки, можливість максимального згладжування впливу зовнішніх шоків на внутрішній ринок за рахунок швидкого перетікання потоків капіталу, стабільність та надійність банківської системи, високий рівень довіри до національної валюти, зменшення присутності іноземної валюти в операціях на внутрішньому ринку та як засобу заощаджень тощо.

Складні зворотні зв'язки між монетарними змінними національного і глобального рівнів, з одного боку, та процесами у фінансовому секторі – з другого, хоча й починають специфікуватись як окремі випадки так званих фінансових акселераторів, що досить легко включаються в стандартні моделі сукупного попиту та пропозиції, утім не дістали належного висвітлення в системному контексті. Останній має продемонструвати, що глобальні монетарні та фінансові трансформації, зазначає В. Козюк, являють собою формування нового типу фінансового домінування, яке повинне враховуватися в аналізі вразливості економіки до глобальних і локальних шоків, а також ставати підґрунтям формування макроекономічної політики та політики регулювання фінансово-банківського сектору [15, с. 54].

Втім, Р.Нельсон і С.Уінтер, аналізуючи селекційне середовище еволюційного процесу, виокремили два способи поширення інновацій: вертикальний (ієрархічний) як зростання фірми-новатора і горизонтальний як масова імітація або дифузія. У структурі селекційного середовища найважливішими є чотири елементи: визначення цінності (або рентабельності), актуальне для фірм даного сектора; спосіб, у який споживач або регуляційні переваги справляють вплив на

визначення рентабельності; процеси інвестування; процеси імітації [16, с.343]. Разом з тим, невизначеність інноваційних засад еволюції господарських систем урівноважується чіткістю й однозначністю цінностей. Цінності можуть інтегрувати різномірні, і навіть протилежні інтереси [17, с. 51].

Враховуючи сучасні інституційно-фінансові можливості забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку в Україні необхідно розробити й впровадити регіональний інноваційний контролінг в розрізі фаз інвестиційного циклу (рис. 1).

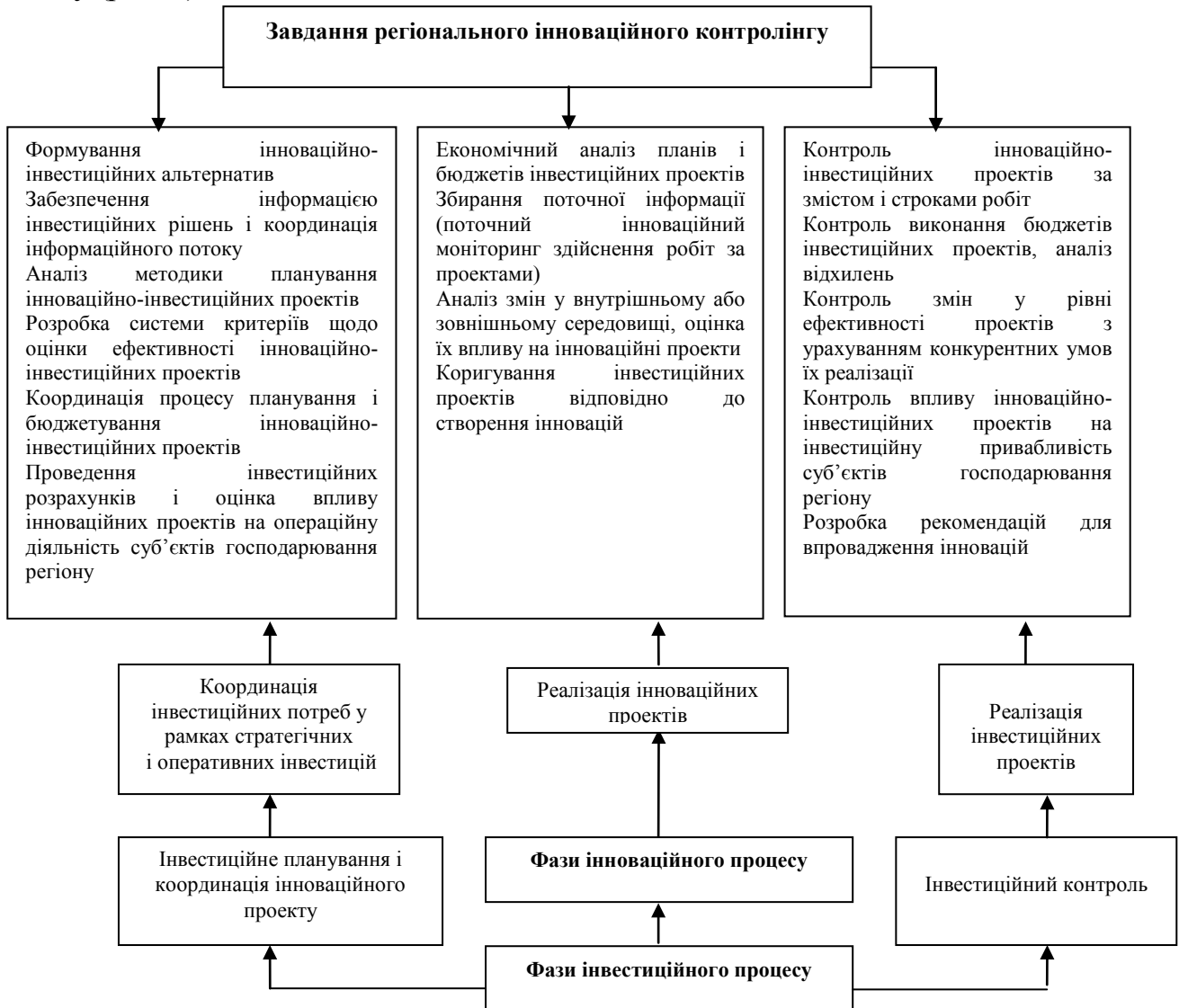

Рис.1 - Сукупність завдань регіонального інноваційного контролінгу в розрізі фаз інвестиційного процесу

У результаті інноваційного контролінгу забезпечуються умови для відтворення руху регіональних інноваційних ресурсів, що дає змогу ефективно використовувати виробничі ресурси на шляху до інвестиційно-інноваційного регіонального розвитку.

Висновки. В умовах прогресуючої фінансової глобалізації, яка характеризується прискоренням руху капіталу, розширенням спектра напрямків такого руху, різноманіттям фінансових інструментів, за допомогою яких реалізується перерозподіл капіталу, особливе значення в аналізі інституційно-фінансових можливостей забезпечення інвестиційно-інноваційного регіонального розвитку набуває створення ефективної взаємодії держави та регіонів в інтересах гармонійного розвитку особистості та суспільства.

За цієї мети, для розширеного відтворення руху регіональних ресурсів, щодо забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку, приватні балансові моделі повинні підтримуватися регіональним інноваційним контролінгом. Це забезпечить можливість аналізувати: 1) фінансові ресурси, що утворені на території регіону; 2) ресурси, що використовуються безпосередньо на його території; 3) вклад регіону в позарегіональні централізовані інвестиційні фонди; 4) фінансові ресурси, що поступають у регіон у вигляді цільового фінансування витрат на інвестиційно-інноваційний розвиток.

Втім, адекватний аналіз інституційно-фінансових можливостей забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку в управлінських цілях можна здійснювати, отже, передусім зі зверненням до глобального рівня взаємозалежності інноваційності пропозицій та фінансових інновацій. Саме це зумовлює якісну оцінку ефективності інноваційно-інвестиційного регіонального розвитку.

Список літератури: 1. Гальчинський А. Методологія аналізу економічної глобалізації: логіка оновлення / А. Гальчинський // Економіка України. – 2009. - № 1. – С. 4 – 18. 2. Шнипко О. Інноваційне становище України: проблеми та перспективи / О. Шнипко // Вісник НБУ. – 2008. - № 2. – С. 20 – 24. 3. Статистичний щорічник України за 2008 рік / [ред. О.Г. Осауленко]. - К. : Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – 568 с. 4. Макаренко Є. Реалізація стратегії інноваційного розвитку через механізм бюджетної політики держави / Є. Макаренко // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. - № 8. – С. 19 – 22. 5. Дементьєв В. Держава і регіони: чому немає згоди?(Інституційний аспект) / В. Дементьєв // Економічна теорія. – 2010. - № 1. – С. 39 – 48. 6. Решетило В. Буфуркаційний характер інституційних змін соціально-економічних систем перехідного типу / В. Решетило // Економічна теорія. – 2007. - № 4. – С. 49 – 58. 7. Басюк Т. Інвестиційний контролінг: проблеми та перспективи / Т. Басюк // Економіка України. – 2004. - № 6. – С. 32 – 37. 8. Циганов С. Синдиковане кредитування та єврооблігаційні позики – боргові інструменти довгострокового фінансування / С. Циганов, А. Яншина // Банківська справа. – 2009. - № 2. – С. 31 – 38. 9. Канафотська Г. Стан і перспективи розвитку інноваційних процесів в Україні [Електронний ресурс]. – <http://nanoinnovation.livejournal.com/2304.html> 10. Чмир О. До питання оцінювання трансакційних витрат / О. Чмир // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. - № 6. – С. 60 – 63. 11. Любкіна О. Фінансові ринки у контексті глобалізації / О. Любкіна // Фінанси

України. – 2005. - № 9. – С. 122 – 128. **12.** *Суспицын С.* Методические проблемы прогнозирования приоритетов и последствий государственной региональной политики / С. Суспицын // Российский экономический журнал. – 2000. - № 2. –С. 57 – 71. **13.** *Курищук В.* Кредитно – фінансові інструменти стимулювання експорту в Україні / В. Курищук // Економіка України. – 2010. - № 2. – С. 84 – 89. **14.** *Уманців Ю.* Фінансова глобалізація: основні детермінанти та особливості прояву / Ю. Уманців, В. Ємець // Банківська справа. – 2007. - № 5. – С. 47 – 64. **15.** *Козюк В.* Експансія кредиту в системі макрофінансових дисбалансів / В. Козюк // Фінанси України. – 2010. - № 1. – С. 54 – 65. **16.** *Нельсон Р.* Эволюционная тория экономических изменений / Р. Нельсон, С. Уинтер. – М., 2002. – С. 343. **17.** *Яременко В.* Раціональний вибір у мережених структурах у контексті механізмів соціально-економічного розвитку / В. Яременко // Економічна теорія. – 2008. - № 1. – С. 41 – 54.

Подано до редакції 26.10.2010